

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ^(*)

Τὸ ἀνθρώπινο μυαλὸν αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ζητάῃ παντοῦ τὴν αἰὲν τὸν διαφόρων φαινομένων τῆς γύρω ζωῆς. Καὶ ὅχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ κάποια ἐνδιάτητα αἴτια τοῦ ἀνθρώπου σὲ φαινόμενα μιᾶς φύσεως καὶ κατηγορίας. Τὸν ἀνθρώπον διαφέρει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τοῦ φαινετοῦ πῶς ἀνταποκρίνεται σαύτην τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων. Παντοῦ λοιπὸν προσπαθεῖ νὰ βάλῃ ως βάση μιὰν ἀρχήν, ἀπὸ τὴν διποίαν καὶ ζητάει νὰ ἔξηγησῃ τὰ ἄλλα ἀνάλογα φαινόμενα.

Ἐτσι λ.χ. μὲ τὸ νόμο τῆς βαρύτητος ἔξηγεται τὰ φαινόμενα τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Μὲ τοὺς γνωστοὺς νόμους τοῦ Κέπλερ τὸ μηχανισμὸν τῆς πορείας τῶν οὐρανίων σωμάτων. Μὲ τὴν ἀτομιστικὴν ἄλλη χημικὴν, θεωρίαν τὰ διάφορα χημικὰ φαινόμενα κ.τ.λ. Αὐτὰ δύον ἀφορᾶται φυσικὰ φαινόμενα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν βιολογίαν καὶ κοινωνιολογίαν. Καὶ ἐδῶ νὴ ἴδια τάση νὰ βρεθοῦν γενικοὶ κεντρικοὶ νόμοι. Στὴν βιολογία λ.χ. ἔχομε τὰς θεωρίες τοῦ

(*) Τὴν ἔννοιαν τοῦ πολέμου τὴν παίρνουμε μὲ τὴν κοινήν της ἐκδοχήν, τὴν αἰματηρὴν δηλαδὴ σύρρακτην μεταξὺ λαῶν καὶ κρατῶν. Ο καθημερινὸς ἀγῶνας τῆς βίου πάλης, ποὺ διαφύλαττει πάντοτε ὀρισμένη εἰρηνικὴ νομικὴ μօρφή, δὲν μπορεῖ, βέβαια, νάχη σχέση μὲ τὸ στημερινό μας θέμα.

Λαμάρκ καὶ Δαρβίνου ποὺ προσπαθοῦν μὲ δυὸς τρεῖς παράγοντες γὰρ ἔξηγγήσουν τὰ φαινόμενα τῆς ἔξελιξεως τῶν ζωγτανῶν δυτῶν.

Στὴν κοινωνιολογία ἐπίσης ἔχομε τάσεις ἐνιαίας ἔξηγγήσεως τῶν κοινωνικῶν φαιγομένων. Ἀλλοτε εἶχαμε θρησκευτικές ἔξηγγήσεις, κατόπιν ἴδεαλιστικές, σήμερα ὑπερισχύει τῇ μολιστικῇ καὶ οἰκονομικῇ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας.

Παντοῦ λοιπὸν βλέπομε τὴν προσπάθεια γενικῶν ἔξηγγητικῶν νόμων. Συχνὰ δημως συμβαίγει γὰρ μᾶς φαίνεται δτὶ γίνονται ἔξαιρέσεις στοὺς νόμους ποὺ βάλλαμε. Λόγου χάριν διέβλεπομεν τὰ δερδστατα καὶ ἄλλα σώματα νὰ μφώνονται στὸν ἀέρα, ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ἐκ πρώτης δψεως φαίνεται οὐσιαστική τῇ ἔξαιρεσῃ, δειχνεῖ ἀμέσως δτὶ πρόκειται περὶ φαιγομενικῆς ἔξαιρέσεως, περὶ π α ρ α λ λ α γ ἡ c μόνον τοῦ κανδνος, γιατὶ ἔτυχε νὰ παρέμβουν τρίτα ἐμπόδια στὶς δημαλὲς συθῆκες τοῦ φαιγομένου. Κατὰ τὸν ἵδιο τρόπο σὲ δλους τοὺς λοιποὺς νόμους ἔχομε συχνὰ τὶς φαιγομενικές ἔξαιρέσεις καὶ τὶς τοπικές παραλλαγές, τὶς δποῖες προξενοῦν πάντοτε διάφορα τοπικὰ ἐμπόδια, ποὺ μὲ κᾶποια καλὴ θέληση καὶ ἐπιμονὴ δὲν θ' ἀργήσῃ θένταια νάνρη ἔκεκαθαρίζοντας ἔτσι τὸ καθαρὸ φυσιολογικὸ φαιγόμενο. Τὴν ἵδια μέθοδο τῆς ἐνιαίας ἔξηγγήσεως θὰ προσπαθήσωμε νὰ ἐφαρμόσωμε καὶ στὸ θέμα ποὺ θέλομε σήμερα σύντομα νὰ πραγματευθοῦμε: Τὴν φιλοσοφία δηλαδὴ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης, γιὰ νὰ τοῦ

δώσωμε εύθυς έξ αρχῆς κάποια στερεὰ ἀντίκειμενική, ἐπιστημονική βάση. Σύμφωνα μὲ τὴν μέθοδό μας μᾶς προβάλλεται ἀμέσως ἐπιτακτικὰ τὸ δίλημμα: η νὰ θεωρήσωμε τὴν εἰρήνη ως τὸν κεντρικὸ φυσιολογικὸ νόμο τῆς ζωῆς καὶ τότε τὸν πόλεμο ως μία παραλλαγὴ αὐτῆς, η τούγαντο πρέπει νὰ κηρυχθῇ δ πόλεμος ως τὸ μόνο δμαλὸ φαινόμενο τῆς ζωῆς, καὶ η εἰρήνη τότε ως μία παρείσακτος προσωρινὴ παραλλαγὴ αὐτοῦ.

Ισδιμος ἀγακήρυξη καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου ως ἔξ ίσου κεντρικῶν φυσιολογικῶν φαιγομένων τῆς ζωῆς, εἶναι φιλοσοφικῶς ἀπαράδεκτη, διότι ἀντίκειται στὴν ίδεα τῆς ἔνιαίας αρχῆς τῶν φαιγομένων, ἀπὸ τὴν δποίαν δὲν μπορεῖ νὰ ἀπομακρυνθῇ δ σημερινὸς ἐπιστημονικῶς νοῦς. Ας δοκιμάσωμε λοιπὸν τὴν μίᾳ μετὰ τὴν ἄλλη τὶς δυὸ ἐκδοχὲς καὶ δὲς δοῦμε ποιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ μᾶς δίνει πιὸ λογικὰ καὶ χειροπιαστὰ συμπεράσματα. Καὶ πρῶτα δὲς θεωρήσωμε τὴν εἰρήνη ως κεντρικὸ νόμο τῆς ζωῆς, τὸν δὲ πόλεμο ως μία ἔξαρεση καὶ παρέκβαση τοῦ κανόνος, ως ἔνα παθολογικὸ δῆθεν φαιγόμενο τῆς ζωῆς, καταστρεπτικὸ καὶ ἀπάνθρωπο δπως τὸ θεωροῦν ἄλλωστε καὶ οἱ περισσότεροι ἀνθρώποι, ὑπνωτισμένοι μὲ τὴ χριστιανικὴ ἡθικὴ καὶ τὴν ιδεαλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς. Εάν η εἰρήνη ήταν τὸ κεντρικὸ φαιγόμενο καὶ η βάση τῆς ζωῆς, τότε θα πρεπε ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ φανερώγεται μὲ τὸν ίδιο τρόπο. Οχι μόνο δηλαδὴ στοὺς πολιτισμένους λαούς, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀγρίους, δχι μόνο σήμερα, ἀλλὰ καὶ στὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπότητας καὶ δχι μόνον στοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τέλους, ἀλλὰ καὶ σαύτὸ τὸ ζωῖκὸ καὶ φυτικὸ βασίλειο. Συνέβηκε δμως καὶ συμβαίνει τέτοιο πρᾶγμα; Καὶ δ πλέον τυφλὸς θὰ ἀπαντήσῃ ἀμέσως

κατηγορηματικά μὲ τὴ λέξη ὅχι ! Καὶ δχι μόνο δὲν συγένηκε τίποτε παρόμοιο, ἀλλὰ παρατηροῦμε καὶ ἔνα ἄλλο ἀξιοσημείωτο γεγονός: "Οσο χαμηλότερα κατεβαίνει κανεῖς, εἴτε στὴν χρονολογική κλίμακα τῆς ἱστορίας, εἴτε στὶς βαθμίδες τοῦ ἀνθρώπιγου πολιτισμοῦ, εἴτε στὰ κατώτερα στρώματα τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, τόσο σπανιώτερο καὶ σχεδὸν ἀνύπαρχτο καταντᾶ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης. "Ολοι ξέρομε πῶς τὰ ζῷα εύρισκονται σὲ ἀκατάπαυστο πόλεμο ἀναμεταξύ τους, ποὺ εἶναι μάλιστα κατὰ τὴν θεωρία τοῦ Δαρβίνου μία ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες αἰτίες τῆς ἐξελίξεως τους, γιατὶ ξεπαστρεύει τους ἀτελεῖς καὶ ἀδυνάτους, δργανισμούς, ἀφίνοντας τους ισχυρότερους καὶ τελειότερους γὰ καλυτερέις ταν καὶ διαιωγίσουν τὴν ράτσα. Καὶ στὴν προϊστορικὴ περίοδο τῆς ἀνθρωπότητας καθὼς καὶ στους σύγχρονους ἀγριοὺς λαοὺς δὲν βλέπει κανεῖς παρὰ ἔνα ἐξακολουθητικὸ ἐμφύλιο σπαραγμό, ποὺ δάση ἔχει τὸ ἀγριό ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἔγωζιστικὸ ἔνστικτο τῆς κυριαρχίας ἢ συχνὰ καὶ τῆς ἐκδικήσεως. Μόνο στὴν ἱστορικὴ περίοδο τῆς ἀνθρωπότητας, δταν δηλαδή, ἡ ἀνθρώπιγη κοινωνία εἶχε πιὰ φθάσει σὲ κάποιο βαθμὸ πολιτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς διοργανώσεως, βλέπομε γὰ προβάλῃ τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μὲ διαρκῆ τάση σταθερωτέρας μονιμοποιήσεως.

Φωτὸς λοιπὸν φαεινότερο δτι γιὰ νὰ παρουσιάζεται τὸ φαινόμενο τῆς εἰρήνης μόνο σὲ μιὰ ώρισμένη κοινωνικὴ στιγμὴ καὶ τοῦτο δχι ώς σταθερό, ἀλλὰ μόνον ώς πρόσκαιρο φαινόμενο, θὰ πῇ πῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γενικὸς νόμος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὸ πολὺ ώς μία παρέκβαση τοῦ πολέμου, ώς ἔνας νέος

τρόπος κοινωνικής προσαρμογής, έξυπηρετών ἐπί ένα χρονικό διάστημα καλύτερα τις έγωιστικές τάσεις της κοινωνίας από τό γ πόλεμο. Κατ' ανάγκην λοιπόν πρέπει νὰ κηρυχθῇ διπλεμος, ως τὸ κεντοικό. διαλδωταινόμενο τῆς ζωῆς, τὸ δποτον αφότου ἡ ἀνθρωπότητα γνωρίζει τὸν ἑαυτό της δὲν ἔπαινεσε οὔτε μιὰ στιγμὴ νὰ μαίνεται μὲν ἀκατάπαυστη λύσσα καὶ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνίᾳ καὶ στὸ βασίλειο τῶν ζώων καὶ σαντὰ ἀκόμη τὰ φυτά. Καὶ εἶχε μεγάλο δίκαιο διρχαῖος φιλόσοφος Ἡράκλειτος, διαγένεται τὸ περίφημο «Πόλεμος πατήρ πάντων».

ΔΙΕΓΩΤΗΣ: ΑΙΓΑΛΕΟΝ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΧΟΡΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΘΡΗΣΚΕΙΟΥ
ΒΙΑΣΤΗΣ: ΙΑΝΕΑ ΕΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΧΟΡΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΘΡΗΣΚΕΙΟΥ

Απαξ διμως παραδεχθήκαμε τὸν πόλεμο ως κεντρικό γόμο τῆς ζωῆς καὶ τὴν εἰρήνη μόνο ως μιὰ πρόσκαιρη ἐπί τοῦ παρόντος παρέκβαση καὶ παραλλαγὴ αὐτοῦ, μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ ἔξετάσωμε δυὸ πράγματα: 1) Τοὺς λόγους ποὺ γεννήσανε τὴν εἰρήνην, ἡ διοία γιὰ νὰ δημιουργηθῇ θὰ πῇ πῶς παρουσίαζε κάποιο συμφέρο στὴν κοινωνία, καποιού ἀνώτερο τρόπο βιολογικῆς προσαρμογῆς καὶ 2) Κατὰ πόσο ὑπάρχουν ἐλπίδες τὸ προσωρινὸ αὐτὸ καὶ ἐκ διαλειμμάτων φαίνομενο τῆς εἰρήνης νὰ καταντήσῃ μιὰ μέρα διαρκὲς καὶ σταθερό, ἐκτοπίζοντας τελειωτικὰ τὸν πόλεμο, ως ἔνας γέος τρόπος κοινωνικῆς προσαρμογῆς καλύτερα ἔξυπηρετών τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνίας ἀπό τὸν πόλεμο.

Καὶ ἐδῶ χρειάζεται μιὰ θετική, ἐντελῶς φύχραιμη καὶ αὐστηρότατα ἀντικειμενική μελέτη, μακρὺν ἀπό κάθε χριστιανική εἰρηνιστική διδασκαλία, μακρὺν ἀπό κάθε φιλαγθρωπική σοσιαλιστική ίδεα τῆς παληᾶς οὐτοπιστικῆς γαλλικῆς σχολῆς.

Στὴν ἀντικειμενική μας ἀνάλυση δὲν πρέπει οὕτε μιὰ στιγμὴ νὰ φύγωμε ἀπὸ τοὺς ἐγωῖστικους βιολογικούς γόμους τῆς ζωῆς, ποὺ τοὺς βάλαμε ώς βάση τῆς μελέτης μας.

Οποιος συνήθισε τὸ μυαλό του νὰ σκέπτεται αὐστηρότατα ἀντικειμενικά, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε μεταφυσική ήθικολογία, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ παραδεχθῇ δτὶ μόνον οἱ ἴδιοι συμφερούτολογικοὶ ἐγωῖστικοὶ λόγοι ποῦ γεννήσανε καὶ ὑποθάλπανε τὸν πόλεμο, μποροῦσαν σὲ μιὰ ὥρισμένη στιγμὴ νὰ δημιουργήσουν καὶ τὴν εἰρήνη, ώς μιὰ ἀγώτερη ἀνάγκη, ἔνα ἀγώτερο τρόπο ἐξυπηρετήσεως τῶν ἐγωῖστικῶν συμφερόντων τῆς κοινωνίας. Γιατὶ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ φύγωμε ἀπὸ τὴν ἴδεα πῶς δτὶ συμβαίνει στὴ ζωὴ δὲν εἶναι καθόλου ἀσκοπό καὶ τυχαῖο, ἀλλὰ ἀναγκαστικὸς τρόπος κοινωνίας προσαρμογῆς, σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε κοινωνικές συνθῆκες καὶ ἀνάγκες. Εὰν η κοινωνία εὑρίσκε δτὶ τῆς εἶναι συμφερώτερο νὰ πολεμάῃ διαρκῶς χωρὶς διακοπή, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία δτὶ θὰ τὸ ἔκαμνε, δλότελα ἀδιαφορώντας γιὰ κάθε ήθικὸ καὶ αἰσθηματικὸ λόγο. Γιὰ μὴν τὸ κάμη λοιπόν, ἀλλὰ νὰ ἀφίνῃ καὶ περιόδους εἰρηνικῆς διαβιώσεως, θὰ πῆ πῶς αὐτὸς τῆς συμφέρει καλύτερα.

Ποιός νάναι ἄρα γε δ λόγος; Εἴπαμε δτὶ η αἵτια τοῦ πολέμου καὶ τοῦ ἀδιακόπου ἀλληλοφαγώματος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων ἀγαμεταξύ τους εἶναι τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντηρήσεως ἀφ' ἐνδές καὶ ἀφ' ἐτέρου η ἐγωῖστικὴ τάση νὰ κάνουν τὸ ἀτομό τους, εἰ δυνατόν, χυρίαρχο τοῦ παντός. Στὰ ζῶα καὶ στοὺς πρωτογενεῖς ἀγρίους ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν ἵχνος πολιτισμοῦ, η ἀρχέγονος ἀκριβῶς καὶ ἀγρίας κατάσταση τοὺς εἴ-

ναι καὶ ἡ αἰτία ποσ δ πόλεμος εἴ-
ναι ἔξακολουθη τικδες καὶ ἀκατά-
παυστος σαυτά, τὸ δὲ φαίνενο
τῆς εἰρήνης κατ' ἀνάγκην ἄγνωστο.

Η ἐντελῶς ἀγρία κατέσταση τοῦ μυαλοῦ καὶ τῆς ψυ-
χῆς τῶν πρωτογενῶν ἀνθρώπων οὐχὶ μόνον ἀπέκλειε κάθε
συγεννόηση ἀναμεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐμ-
πόδιζε νὰ δημιουργηθοῦν τὰ πρῶτα ἔκεινα ἀπαραίτητα στοι-
χεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, ποσ θὰ μποροῦσαν κατόπιν νὰ ἐπιτρέ-
ψουν κᾶποιο μόνιμο διμαδικὸ βίο, ποὺ ἔκ νέου θὰ ἀνέπτυσ-
σε περαιτέρω τὸ μυαλό καὶ τὴν ψυχὴ τους, δδηγώντας
τους σιγὰ σιγὰ σὲ ἀγώτερα στάδια πολιτισμοῦ. Τὰ πρῶτα
ნήματα τῆς ἔξελίξεως σταθῆκαν τρομακτικὰ δύσκολα γιαυ-
τὸ καὶ ἡ ἀνθρωπότητα ἀφάνταστο χρονικὸ διάστημα βρι-
σκότανε σὲ τυφλὸ ἐμφύλιο σπαραγμό, σὲ ἀγῶνα ἀτόμου μὲ
ἄτομο, χωρὶς σύστημα., ὑπούλως καὶ ἔξ ἐγέδρας. Ἀπὸ τὴ
στιγμὴ ὅμως ποῦ τὸ ἀνθρώπινο μυαλό ἀρχισε νὰ ἔξελίσσε-
ται ἀκριβῶς τὰ γέα στοιχεῖα τοῦ
πολιτισμοῦ του ἀναγκαστικὰ ἀλλα-
ξαγε καὶ τὴ μορφὴ τοῦ ἀγῶνος του,
καὶ τὸ σπουδαιότερο ἐγέγγησαν καὶ
τὸ φαίνενο τῆς εἰρήνης. Τὰ στοι-
χεῖα τοῦ πολιτισμοῦ του ἥσαν διάφορα ἔργαλεῖα καὶ μέσα
μὲ τὰ δποῖα ἀρχισε νὰ δαμάζῃ τὴν ἔξω φύση καὶ νὰ ἐκ-
μεταλλεύεται τοὺς γύρω θησαυροὺς τοῦ δρυκτοῦ, φυτικοῦ
καὶ ζωϊκοῦ βασιλείου. Η ἀνακάλυψη λ.χ. τῶν μετάλλων,
ἡ ἐφεύρεση τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατοικιδίων ζώων καὶ
τῆς καλλιεργείας τῆς γῆς ἐφερε δλόχληρη ἐπανάσταση καὶ
ἐδημιουργησε νέο διμαδικὸ καὶ μόνιμο βίο, τοῦ ἀνθρώπου.
Κάθε νέα ἐφεύρεση, ἐδημιουργησε καὶ μιὰ νέα εἰρηνικὴ

συγήθεια στούς ἀνθρώπους, οἱ δποῖοι ἄρχισαν σιγά-σιγά νὰ προσαρμόζουν τὴν ψυχὴν τους καὶ τὰ ἔνστικτά τους στὶς νέες θλικές, τεχνικές, βιομηχανικές συνθῆκες τῆς ζωῆς τους. Οἱ νέες ἐφευρέσεις (κτηγοροφία, γεωργία, μεταλλουργία, οἰκιακή βιοτεχνία κτλ.) γιὰ νὰ φέρουν καλὰ ἀποτελέσματα εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ἐργασία καὶ ποιοτικὸν μόνιμο βέλο. Μοιραίως λοιπὸν ἔνα μέρος τῆς κοινωνίας τὸ πιὸ ἀδύνατο σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἀφισε τὸν ὥρα τατώρα τυφλὸν ἐμφύλιο σπαραγμὸν καὶ ἄρχισε νὰ καταγίνεται μὲ τὴν νέα παραγωγικὴ ἐργασία, ἀλλάζοντας σιγά σιγά ἔτσι καὶ τὸν χαρακτῆρα του. Ἐπὸ διάφορος πολεμιστὲς γενῆκαν σιγά σιγά θῆσυχοι ποιμένες καὶ θῆμεροι γεωργοί. Τὸ ἄλλο μέρος τῆς κοινωνίας — οἱ ποιὸι δυνατοί, ἴκανοι καὶ ἔξυπνοι — ξεχωρίσανε σὲ ἕδιαλτερη προγομιοῦχο, κυριαρχοῦσα τάξη, πολεμικὴ καὶ διοργανωνότας συνάμα τὶς νέες οἰκονομικές σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, φέργοντας ἔτσι ἀναγκαστικὰ καὶ τὴν ἀπαραίτητη ισορροπία στὴ νέα δραδικὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας. Τὸ γέο εἰρηνικὸ καθεστώς ἄρχισε σιγά σιγά νὰ ἀλλάζῃ τὰ παλαιὰ συστήματα καὶ συνάμα νὰ δημιουργῇ δλοένα μὲ τὴν ἀκατάσχετη ἔξελιξή του, νέες ἀνάγκες, νέες συγήθειες, νέες σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ τους. Πρὶν λ.χ. τοὺς αἰχμαλώτους ποιὸι ἐπιάναγε στοὺς πολέμους τους, ὡς ἀχρήστους καὶ θλαβεροὺς τοὺς ἐσφάζανε, εἴτε γιὰ τοὺς φᾶνε, εἴτε καὶ γιὰ νὰ κορέσουν τὸ ἀγριό ἔνστικτο τῆς ἐκδικήσεώς τους. Τώρα φροντίζανε νὰ τοὺς περιποιοῦνται, γιατὶ τοὺς χρησιμοποιούσανε ὡς δούλους εἴτε γιὰ

νὰ φυλάττουν τὰ ποίμνια τους, ή νὰ καλλιεργοῦν τὰ χωράφια τους καὶ γὰρ δουλεύουν στὰ μεταλλεῖα τους κτλ. Ἐτσι η δημιουργία τῆς δουλείας ποὺ σήμερα μᾶς φαίνεται τόσο βάρβαρη καὶ ἀπαίσια, στὴν ἐποχὴ της, η τανε προδευτικώτατο καὶ εὐεργετικώτατο γεγονός, γιατὶ δχι μόνον ἔσωζε τὴν ζωὴ τῶν δυστυχισμένων αλχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυσε πολὺ, τὰ πρώτα βήματα τοῦ εἰρηνικοῦ τρόπου τῆς ζωῆς καὶ κατόπιν συγέτεινε καὶ στὴν τεχνικὴ βιομηχανικὴ πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητας.

Χωρὶς τὸ σύστημα τῆς δουλείας η ἀνθρωπότητα δὲ θὰ μποροῦσε γὰρ ὑπεργιακήσῃ τὰ πρώτα γηπιώδη βήματα τοῦ βιοτεχνικοῦ πολιτισμοῦ της ποὺ σιγά σιγά μᾶς ὠδηγήσαν στὸ σημερινὸ μεγαλοπρεπῆ πολιτισμό. Καὶ τότε μόνο κατέπεσε μόνη της ἡ δουλεία, δταν κατάντησε πλέον περιττή, γιατὶ γεννήθηκαν γέοι τρόποι παραγωγῆς, νέες κινητήριες δυνάμεις — οἱ μηχανὲς καὶ οἱ μισθωτοὶ προλετάριοι — οἱ δποῖοι σήμερον εἶναι πολὺ πλέον συμφερώτεροι, ἀπὸ τὸ βαρυκίνητο καὶ πολυέξοδο σύστημα τῆς δουλείας. Μὲ τὶς γέες λοιπὸν μορφὲς τοῦ κοινωνικοῦ θίου, πρώτα τὴν οιμαδική, ποιμενική, κατόπιν τὴν γεωργική καὶ τελευταῖα τὴν βιομηχανική, δ πόλεμος ἀρχισε γὰρ χάνη τὸν ἀποκλειστικὸν καὶ ἀναπόφευκτο χαρακτῆρα του καὶ γὰρ ἀφίνη τόπο καὶ στὴν εἰρηνικὴ ἔργασία, η δποῖα καλύτερα ἔξυπηρετοῦσε τώρα τὴν υλικὴ εύημερία καὶ καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων. Μόνο σὲ ώρισμένες στιγμὲς πλέον, δταν εἶχαν ἀνάγκη οἱ ἀνθρώποι γὰρ κατακτήσουν πλούσια λειβάδια γιὰ τὰ ποίμνια τους, η εὔφορα χώματα, η ἀλλα τέλος υλικὰ ἀγαθά, κατέφευγαν σὲ κατακτητικοὺς πολέμους. Σιγά σιγά διώνες η ἔσωτερικὴ δργάνωση τῆς κοινωνίας γινότανε πο-

λυπλοχώτερη καὶ ἐδημιουργοῦντο δλοένα νέοι ἐσωτερικοὶ κοινωνικοὶ παράγοντες ποὺ ἔρρυθμιζαν ὅχι μόνον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους, σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά τους καὶ τὰ αἰσθήματά τους (ἡγεμόνες, κυριαρχοῦσα τάξη, χλῆρος, θρησκεία κτλ.).

Ο πόλεμος τώρα γινότανε ἄλλοτε γιὰ τὰ συμφέροντα δλης τῆς φυλῆς, ἄλλοτε γιὰ τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα ή ἔστω καὶ τὴν ιδιοτροπία τοῦ ἡγεμόνος, ἄλλοτε γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς κυριαρχούσης τάξεως καὶ καμμίας φορᾶς καὶ γιὰ λόγους θρησκευτικούς καὶ ιδεολογικούς, ποὺ σὲ ὠρισμένη στιγμὴ παίζουν κάποιο ρόλο, δευτερεύοντα πάντοτε στὴν ζωὴ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐὰν ἔξετάσωμε τὰ διάφορα ἴστορικὰ στάδια θὰ ἴδοιμε δτι, στὴν ἐποχὴ τῶν ποιμένων πατριαρχῶν καὶ τῶν μεγάλων δεσποτῶν μοναρχῶν τῆς ἀρχαιότητας, αἴτια τοῦ πολέμου ἦσαν συγήθως τὰ συμφέροντα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐνίστε καὶ δλης τῆς φυλῆς.

Στὴν ἐποχὴ τῶν δημοκρατικῶν πόλεων ὑπερίσχυαν συγήθως τὰ συμφέροντα μιᾶς κοινωνικῆς τάξεως καὶ σπανιώτερα δλου τοῦ λαοῦ.

Στὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν αἴτια ἦσαν τὰ ἀτομικὰ καὶ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τῶν φεουδαρχῶν καὶ ποὺ καὶ ποὺ καὶ τὸ θρησκευτικὸ ή ἵπποτικὸ αἴσθημα. Στὴ νεώτερη ἀπόλυτη μοναρχία συγηθέστατα τὰ οἰκογενειακὰ συμφέροντα τῆς μοναρχίας ή τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξεως, ή καὶ ιδεολογικοὶ θρησκευτικοὶ λόγοι. Στὰ νεώτερα ἀστικὰ κράτη τὰ ἐμπορικὰ βιομηχανικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς ἀστικῆς τάξεως, καὶ ἐγίστε καὶ γενικώτεροι φυλετικοὶ ἔθνικοι λόγοι.